

Б.М. Мажинов¹, Н.А. Болатова¹

¹Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан

ДИСЛАЛИЯСЫ БАР МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРМЕН ЖЕКЕ ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ САБАҚТАРДА ИНТЕРАКТИВТІ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа

Ұсынылған мақаланың өзектілігі мектеп жасына дейінгі дислалиясы бар балалармен жеке логопедиялық жұмыстарда интерактивті ойындарды қолдану мәселелерін терең зерттеумен негізделеді. Интерактивті ойындар инновациялық технологиялардың бір бөлігі ретінде күн сайын өзектілігі артып, кеңінен қолданыс табуда. Сондықтан, арнайы педагогика және психология мамандары бұл ойын түрін қолдану тиімділігін жан-жақты реттеп, олардың түрлі нұсқаларын ұсынуда. Дислалиясы бар балалармен жеке түзету жұмысында интерактивті ойындарды қолдану тиімді және нәтижелі әдістердің бірі болып табылады. Оның бірінші себебі – балалардың сензитивті кезеңі бойынша ойын жасына сай келуінде. Аталған мәселе бойынша жүргізілген зерттеу жұмысының нәтижесінде интерактивті ойындарды қолдану балалардың дыбыс айту бұзылыстарын түзету кезінде балалардың қызығушылығын арттырады және нәтижелердің тиімділігін күшейтеді деген қорытынды жасалды. Алайда, аталған нәтижелердің болуы үшін интерактивті ойындарды қолданудың педагогикалық шарттарын жан-жақты зерттеу қажеттілігі айқындалған.

Кілттік сөздер: дислалия, интерактивті ойын, дыбыс айту бұзылыстары, мектепке дейінгі жас, технология.

Б.М. Мажинов¹, Н.А. Болатова¹

¹Казахский национальный женский педагогический университет
г. Алматы, Казахстан

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ИГР НА ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ЛОГОПЕДИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ДИСЛАЛИЕЙ

Аннотация

Актуальность представленной статьи обосновывается углубленным изучением вопросов использования интерактивных игр в индивидуальной логопедической работе с детьми с дислалией дошкольного возраста. Интерактивные игры как часть инновационных технологий с каждым днем приобретают все большую актуальность и находят широкое применение. Поэтому специалисты специальной педагогики и психологии всесторонне корректируют эффективность применения данного вида игр и предлагают различные их варианты. Использование интерактивных игр в индивидуальной коррекционной работе с детьми с дислалией является одним из эффективных и результативных методов. Первая причина - это соответствие детей игровому возрасту по сензитивному периоду. В результате проведенной исследовательской работы по данной проблеме сделан вывод о том, что использование интерактивных игр повышает интерес детей при коррекции нарушений звукопроизношения и повышает эффективность

результатов. Однако для наличия указанных результатов выявлена необходимость всестороннего изучения педагогических условий применения интерактивных игр.

Ключевые слова: дислалия, интерактивная игра, нарушения звукопроизношения, дошкольный возраст, технология.

B.M. Mazhinov¹, N.A. Bolatova¹

*¹Kazakh National Women's Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan*

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE USE OF INTERACTIVE GAMES IN INDIVIDUAL SPEECH THERAPY CLASSES WITH PRESCHOOL CHILDREN WITH DYSLALIA

Annotation

The relevance of the presented article is justified by an in-depth study of the use of interactive games in individual speech therapy work with children with dyslalia of preschool age. Interactive games as part of innovative technologies are becoming increasingly relevant and widely used every day. Therefore, specialists of special pedagogy and psychology comprehensively adjust the effectiveness of this type of games and offer their various options. The use of interactive games in individual correctional work with children with dyslalia is one of the effective and efficient methods. The first reason is the correspondence of children to the playing age according to the sensitive period. As a result of the research work carried out on this problem, it was concluded that the use of interactive games increases the interest of children in correcting violations of sound reproduction and increases the effectiveness of the results. However, in order to have these results, the need for a comprehensive study of the pedagogical conditions for the use of interactive games has been revealed.

Keywords: dyslalia, interactive game, violations of sound reproduction, preschool age, technology.

Кіріспе. Дислалия – сөйлеу аппаратының иннервациясының және есту қабілетінің қалыпты даму жағдайындағы дыбыс айтудың бұзылысы. «Дыбыс айту» түсінігі балалардың дыбыстарға фонематикалық өрнек беруімен қатар, оларды тілдік белсенді қимылдар арқылы дұрыс және анық атауын білдіреді. Аталған түсінік тыныс алуды, дауысты, қайталап айтуды, дыбыстар мен буынның үйлесімін, тілдің екпіндік бағыттарын білдіреді [1].

Сөйлеудің айтылу жағының бұзылуының арасында ең көп кездесетіні-оның дыбыстық (фонемалық) дизайнындағы селективті бұзылулар, барлық басқа сөйлеу әрекеттері қалыпты жұмыс істейді. Бұл бұзылулар сөйлеу дыбыстарының көбеюіндегі ақауларда көрінеді: бұрмаланған (қалыптан тыс), оларды айту, кейбір дыбыстарды басқаларымен ауыстыру, дыбыстарды араластыру және сирек кездесетін түрі – оларды өткізіп жіберу [2].

20 ғасырдың 30-50-ші жылдары логопедиялық тәжірибеде дислалия өзінің дамуының алғашқы сатысында болды. О.В. Правдина логопедияда алғаш рет дислалияға қатысты «тіл» ұғымын енгізді, бұл олардың кейбір дыбыстарды немесе дыбыстар қатарын дұрыс айта алмайтындығын көрсетті. Бұл термин дислалияны тәуелсіз сөйлеу бұзылысы ретінде одан әрі зерттеудің өзіндік негізі, негізі болды. 60 ғасырдың 20-жылдарында осы сөйлеу патологиясына қатысты айтарлықтай өзгерістер болды. Правдина О. В. логопедияның терминологиялық аппараты түбегейлі өзгереді, яғни «тіл» терминінен бас тартады және оның орнына «дислалия» терминін қолданады, осылайша дислалияны тәуелсіз сөйлеу бұзылысына бөледі [3].

Дислалиясы бар балалармен жеке логопедиялық жұмыстарды интерактивті ойындарды қолдану олардың сөйлеу тілін түзетіп қана қоймай, сонымен қатар, мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қызметтерінің белсенділігін арттырып, ортақ жұмысқа деген қызығушылығын оятады.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеудің жетекші әдістері: тақырып бойынша теориялық және әдістемелік әдебиеттерге шолу, педагогикалық модельдеу, эмпирикалық әдістер, қорыту және деректерді талдау.

Әдебиеттерге шолу

Жеке логопедиялық сабақтар – сөйлеу тілі бұзылған балалармен қарқынды жұмысты ұйымдастыруға арналған түзету сабағының бір түрі. Жеке логопедиялық сабақтар логопед маманның диагностикалық жұмысының және перспективті жоспарының негізіне сай ұйымдастырылып, 35 минут көлемінде өткізіледі.

Жеке логопедиялық жұмыстың дұрыс ұйымдастырылуымен дислалияның барлық түрлері мен ауырлық деңгейінде жетістікке жетуге болады. Кейбір жағдайларда механикалық дислалиямен табысқа бірлескен сөйлеу терапиясы мен медициналық әсер ету нәтижесінде қол жеткізіледі. Ең бастысы, дислалияның түрінің және оны әрі қарай дамыту стратегиясының сауатты жасақталуы.

Логопедиялық жұмыстың нәтижелі болуының міндетті шарты – дыбыс айту кемшіліктерін жеңу үшін қолайлы жағдайлар жасау: логопедтің баламен эмоционалды байланысы; баланың танымдық белсенділігін ынталандыратын жетекші іс-әрекетке сәйкес келетін сабақтарды ұйымдастырудың қызықты формасы; шаршауды болдырмайтын жұмыс әдістерінің үйлесімі [4].

Дислалиясы бар балалармен жеке сабақтар кезең – кезеңімен жүзеге асырылады. Әрбір кезең өзіндік мақсат пен міндеттер кешеніне құрылады.

Логопедиялық жұмыстардың кезеңдері:

1. Дайындық кезеңі. Оның негізгі мақсаты - баланы мақсатты сөйлеу жұмысына қосу. Ол үшін бірқатар жалпы педагогикалық және арнайы логопедиялық міндеттерді шешу қажет.

Маңызды жалпы педагогикалық міндеттердің бірі – сабаққа деген көзқарасты қалыптастыру: логопед баламен сенімді қарым - қатынас орнатуы, оны өзіне тартуы, логопедтің кабинетінің жағдайына бейімделуі, оның сабаққа деген қызығушылығын және оларға қосылуды қалауы керек. Балаларда жуастық, ұялшақтық, оқшаулану және кейде бейтаныс құрдастарымен және ересектермен кездесуден қорқу жиі кездеседі. Логопедтен ерекше әдептілік, ізгілік қажет; баламен қарым-қатынас бейресми формада және шамадан тыс қатаңдықсыз жүзеге асырылуы керек [5].

Қызметтің туынды формаларын қалыптастыру және сабаққа саналы көзқарас маңызды міндет болып табылады. Бала сыныптағы мінез-құлық ережелерін біліп, логопедтің нұсқауларын орындауды үйренуі және қарым-қатынасқа белсенді қатысуы керек. Ол үшін баламен тек қана сөйлеу тілін дамытуға ғана бағытталған емес, сонымен қатар, баланың танымдық және моторлық саласын дамытатын ойындар мен ойын – жаттығуларын қосқан абзал.

Дайындық кезеңінің міндеттері ерікті зейінді, есте сақтауды, ақыл-ой операцияларын, әсіресе аналитикалық операцияларды, салыстыру және шығару операцияларын дамытуды қамтиды.

Ал, нақты сөйлеу тілін дамыту бойынша дайындық кезеңнің міндеттері міндеттері: фонемаларды анықтау (тану) және ажырата білу және артикуляциялық (сөйлеу моторикасы) дағдыларын қалыптастыру.

Дислалияның формасына байланысты бұл мәселелерді параллель немесе дәйекті түрде шешуге болады. Артикуляциялық нысандарда (фонемалық және фонетикалық) қабылдау кезінде бұзушылықтар болмаған жағдайда олар параллель шешіледі. Рецептивті дағдыларды қалыптастыруды саналы дыбыстық талдауды дамытуға және өзіңіздің

айтылымыңызды бақылауға дейін азайтуға болады. Дислалияның акустикалық-фонемалық түрінде басты міндет-балаларға фонемаларды ажырата білуге және тануға үйрету. Бұл мәселені шешпей, дыбыстардың дұрыс айтылуын қалыптастыруға көшу мүмкін емес. Дыбысты дұрыс айту бойынша жұмыс сәтті болуы үшін бала оны ести алуы керек, өйткені қалыпты қолдануды реттеуші есту болып табылады [6].

Сөйлеу тілінің дыбыстарын қабылдауды қалыптастыру бойынша жұмыс бұзылыстың сипатын және ауырлық деңгейін ескере отырып ұйымдастырылады. Кейбір жағдайларда жұмыс фонемалық қабылдауды қалыптастыруға және есту бақылауын дамытуға арналады. Басқаларында – оның міндеті фонемалық қабылдау мен дыбыстық талдау операцияларын дамытуды қамтиды. Үшіншіден, ол саналы әрекет ретінде есту бақылауының қалыптасуымен шектеледі.

Бұл жағдайда келесі ережелерді ескеру қажет.

Ана тілдің дыбыстарын тану және ажырату. Жұмысты аталған шаралардан бастау баланың дыбыстарды танығаннан кейін оларды өзара шатастырмауын, дыбыстардың орны мен негізгі айтылым формасын тез игеруін қамтамасыз етеді. Баланың ойлау операциялары дамып, дыбыстарды ойша талдау дағдысы қалыптасады.

Ана тіліне тән сөйлеудің бірліктерін дамыту. Бірінші міндеттің аясында ойлау операцияларын дамытып, тіл дыбыстарын дамытуға қол жеткізгеннен кейін дыбыстарды сөздің құрамында талдай алу дағдысын дамыту қажет [7].

Дыбыстарды саналы түрде тану және саралау дағдылары қалыптасатын дыбыстық талдау операциялары жұмыстың басында баланың дұрыс айтқан дыбыстарымен материалда жүзеге асырылады. Бала сөздегі белгілі бір дыбысты тануды, оның басқа дыбыстар арасындағы орнын анықтауды, бірін екіншісінен ажыратуды үйренгеннен кейін, дұрыс айтылатын дыбыстармен жұмыс жасау процесінде қалыптасқан дағдыларға сүйене отырып, операциялардың басқа түрлеріне көшуге болады. алайда, аталған жұмыстардың кезектілігі мен заңдылықтары сақталмаған жағдайда жұмыстың нәтижесі төмен болады.

Дайындық кезеңінде интерактивті ойындарды қолдану артикуляциялық аппаратты дайындау, сөйлеу моторикасын шыңдау, дыбыстарды сөздердің ішінен бөліп алу сияқты шаралар кезінде жүргізіледі. Аталған кезең үшін интерактивті ойындардың визуалды және аудиовизуалды түрлері қолданылады.

Айтылым кезіндегі қате дыбыстарды қабылдауды қалыптастыру және дамыту бойынша жұмыс баланың артикуляциялық аппараты мен сөйлеу деңгейін негізге ала отырып жасалуы қажет. Сол себепті, қазақ тіліндегі интерактивті ойындар мамандардың ұзақ бақылауы нәтижесінде жеке форматта құрастырылады. Мұны істеу үшін, дыбыстық талдау операциялары кезінде баланы мүмкіндігінше шектеу керек немесе материалды есту қабылдауына барлық жүктемені алып тастап, өзінің айтуын болдырмау керек [8].

Интерактивті ойындарды артикуляциялық аппаратты шыңдау үшін пайдалану кезінде оның қозғалғыштығын, еркін қимылын дамытуға арналған және артикуляциялық аппараттың ауысымдылығын дамыту бойынша ойындар ұсынылады. Мұндай ойындар әдетте «Мен сияқты жаса», «Қайтала» сияқты ойындар ретінде жасалынады.

Артикуляциялық базаны қалыптастыру үшін жаттығулар түрлері, дидактикалық талаптар мен нұсқаулықтар, айтылымды түзету бойынша ойындар кешенінің құралдары жасалды [9].

Дислалияда моторлық саланың өрескел бұзылыстары байқалмайды. Дислалиясы бар балада артикуляция органдарының сөйлеуге тән кейбір ерікті қозғалыстары қалыптаспайды. Артикуляциялық қозғалыстардың қалыптасу процесі ерікті және саналы түрде жүзеге асырылады: бала оларды жасауды және олардың дұрыстығын бақылауды үйренеді. Қажетті қозғалыстар алдымен визуалды еліктеу арқылы қалыптасады: айна алдындағы логопед балаға дыбыстың дұрыс артикуляциясын көрсетеді, қандай қимылдарды жасау керектігін түсіндіреді, оны қайталауды ұсынады. Көру бақылауымен бірге жүретін бірнеше сынамалардың нәтижесінде бала қажетті қалыпқа жетеді. Қиындықтар туындаған кезде логопед балаға шпательмен немесе зондпен көмектеседі.

Келесі сабақтарда көрнекі үлгіге сүйенбестен ауызша нұсқауларға сәйкес қозғалысты орындауды ұсынуға болады, бала болашақта кинестетикалық сезімдер негізінде оның дұрыстығын тексереді. Артикуляция, егер ол дәл орындалса және визуалды бақылауды қажет етпесе, игерілген болып саналады [10].

Еліктеу арқылы жасалатын артикуляциялық аппараттың жаттығуларын интерактивті ойындар арқылы қадамдар бойынша қадамдар арқылы қайталау жасалатын жаттығулар немесе аудио – нұсқаулықтар арқылы ұйымдастыруға болады. бұл ойындар кезінде логопед маман баланың қимылдарды дұрыс жасап жатқанын бақылауға және оны мүмкіндігінше өзгертуге мүмкіндік алады.

Зерттеу нәтижелері және оларды талдау

Ғылыми – теориялық және әдістемелік әдебиеттерді талдай келе, интерактивті ойындардың дислалиясы бар балалардың дыбыс айту бұзылыстарын түзету кезінде интерактивті ойындардың оң ықпал бар екендігіне көз жеткіземіз. Ойындар жеке сабақтарды өткізу ерекшелігіне қарай таңдалынып, мазмұндық құрылымы жағынан жүйеленуі тиіс. Сонымен қатар, ойындарды таңдау кезінде балалардың жас және жеке ерекшеліктері де негізге алынады.

Ғылыми – теориялық әдебиеттердің негізінде дислалиясы бар балалармен тәжірибелік жұмыс ұйымдастырылды. тәжірибелік жұмысқа дислалиясы бар оқушы қатысты. Интерактивті ойындарды қолдану тиімділігін зерттеу үшін бастапқы нәтижелер қарастырылды. Ол үшін дислалиясы бар балалардың дыбыс айту бұзылысының сипатын анықтауға арналған тапсырмалар берілді.

1 – тапсырма: балаларға «С» дыбысы сөздің басында, ортасында және соңында келетін буындар және сөздер қатары беріліп, оларды қайталауға нұсқаулық берілді.

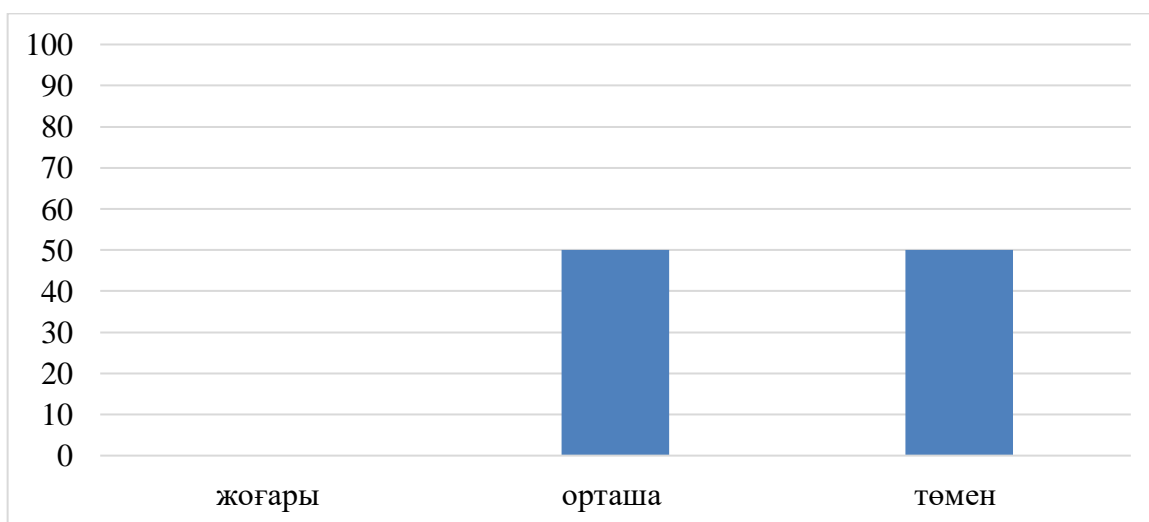
Балалардың жауабы жоғары, орташа және төмен деңгейлері арқылы бағаланды.

Жоғары деңгей – бала дыбысты барлық қалыпта дұрыс айтады.

Орташа деңгей – бала дыбысты сөздерді айту қалпының біреуінде ғана бұзады.

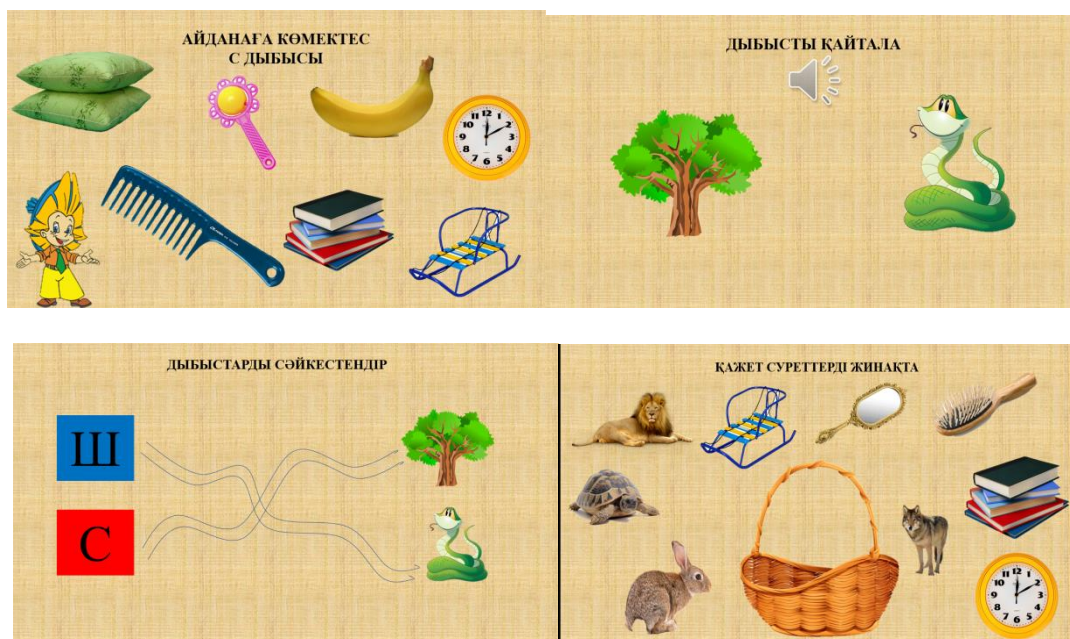
Төмен деңгей – бала барлық қалыпта сөздерді қате айтады.

Тапсырманы сынақтан өткізу нәтижесінде, қатысқан 10 баланың 5-де төмен деңгей, 5-де орташа деңгейді анықтады. Барлық сөздерді дұрыс атаған бала тіркелмеді. Нәтижелердің бастапқы көрсеткіштері бойынша мына диаграмма ұсынылады:

Сурет 1. Зерттеу әдістері бойынша бастапқы нәтиже

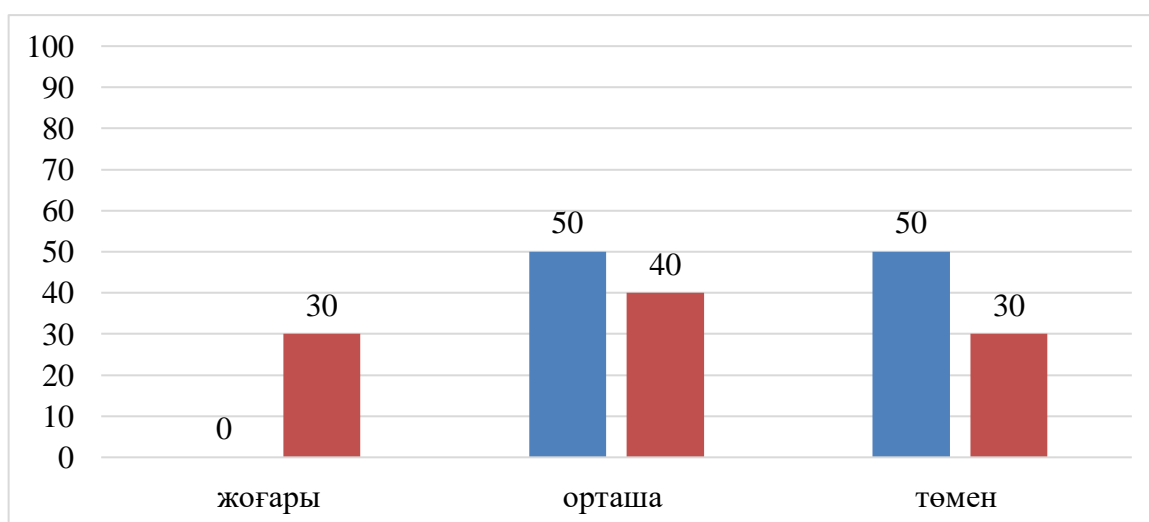
Алынған нәтижелер бойынша түзету жұмыстары интерактивті ойындарды қолдану арқылы өткізілді. «С» дыбысын түзету мақсатында интерактивті ойындардың төмендегідей түрлері қолданылды (Сурет 2):

Сурет 2. Интерактивті ойындар

Интерактивті ойындар жеке сабақтардың фрагменті ретінде әр сабақ сайын 5-7 минут көлемінде қолданылып, СанЕжН талаптарына сай барлық ережелерді сақтай отырып, ұйымдастырылды.

Зерттеу әдістерінің бастапқы көрсеткіштері мен интерактивті ойындарды өткізгеннен кейінгі динамиканы бақылау үшін қайталама сынақ өткізілді. Нәтижесінде 30 % жоғары, 40 % орташа және 30 % төмен көрсеткіш алынды. Әдістерді салыстырмалы көрсеткіштері төменде ұсынылды.

Сурет 3. Зерттеу әдістері бойынша қорытынды нәтижелер

Суреттен көріп отырғанымыздай, балалардың бастапқы нәтижелері мен қорытынды нәтижелері арасында айырмашылық байқалады. Атап айтқанда, бастапқы тексеру кезінде балалардың нәтижелерінде «жоғары» деңгей тіркелмеген болса, қорытынды тексеру кезінде «жоғары» деңгей 30 % құрады. Орташа деңгей бастапқыда 50 %, ал төмен деңгей 50 % болған. Қорытынды нәтижелер бойынша орташа деңгей 40 %, төмен деңгей 30 % екендігі анықталды.

Қорытынды. Жүргізілген зерттеу жұмыстарында мектеп жасына дейінгі дислалиясы бар балалардың дыбыс айту бұзылыстарын түзетудегі интерактивті ойындардың ерекшеліктері теориялық және тәжірибелік тұрғыда кешенді зерттелді.

Теориялық зерттеу нәтижесіне интерактивті ойындарды жеке логопедиялық сабақтарда қолдану ерекшеліктері мен шарттары сараланып, талданды. Ал, тәжірибелік зерттеу арқылы балалардың дыбыс айту бұзылысының деңгейі анықталып, оны интерактивті ойындар арқылы түзетудің әдістемесі көрсетілді. Ұсынылған ойындардан кейін алынған нәтижелер өзара салыстырылып, көрсеткіштері талданды.

Қорыта айтқанда, интерактивті ойындар мынадай педагогикалық шарттарды сақтау нәтижесінде жеке логопедиялық сабақтарда тиімді болады:

1. Интерактивті ойындардың түрлерін және олардың мазмұндық құрылымын кеңінен таңдау, оларды үнемі жаңартып отыру;

2. Интерактивті ойындарды таңдау кезінде ойындардың сипатын және ұсынылу ерекшелігін есепке алу;

3. Интерактивті ойындарды таңдау кезінде балалардың жасын және жеке даму ерекшеліктерін ескеру;

4. Интерактивті ойындарды қолдану кезінде барлық санитарлық ережелер мен нормаларды сақтау.

References

1. Borozinec N.M. *Logopedicheskie tehnologii: uchebno – metodicheskoe posobie / Borozinec N.M, T.S. Shehovtsova. – Stavropol'. – 224 s.*

2. Volkova G.A. *Metodika psihologo – logopedicheskogo obsledovaniia detei s narusheniami rechi. Voprosy differentsial'noj diagnostiki / Volkova G.A. – SPb, 2008. – 144 s.*

3. Pravdina O.V. *Logopedia. Uchebnoe posobie dliya studentov defectol. fak – tov. ped in – tov. Izd. 2 – e, dop I pererab. M.: Prosveshenie, 2008. – 272 S*

4. *Defektologia. Slovar' – spravochnik. / Pod. red. B.P. Puzanova. M., 2018. – 45 S.*

5. Andryshenko T. Iy. *Korreksiya psihologicheskogo razvitiya mladshih shkol'nikov na nachal'nyh ietapah obucheniiya. / Voprosy psihologii, №1, 2001. – 146 S.*

6. Ómirbekova Q.Q. *Sóley tili jalpy damymaǵan (IV deńgei) balalarmen logopedialyq jumys uyymdastyru. Almaty. 2015. – 201 b.*

7. Jukova N.S., Mastiukova E.M., Filicheva T.B. *Preodolenie obshego nedorazvitiem rechi. M.: 2017. – 179 S.*

8. Volkova L.S., Tumanova T.E., Filicheva T.B., Chirkina G.V. *Logopediya. Metodicheskoe nasledie: posobie dlia logopedov i defectol. fak – tov. ped in – tov. / Pod. red. L.S. Volkovoi: v 5 kn. – M.: Gumanit. Izd. Tsentr VLADOS, 2003. – 153 S.*

9. Bel'tukov V.I. *Universal'nyi iazykkovoi kod. // Defektologia. – 1990. - №5. – 8-15 S.*

10. Vinarskaya E.N. *Ranee rechevoe razvitie rebenka i problemy defektologii: Periodika rannego razvitiia iemotsional'nyh predposylok osvoeniia iazyka: Kn. dlia logopeda. – M.: Pravda, 1987. - 159 S.*